

Джерела та література

1. Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897 г. XLVII. Херсонская губерния. – СПб., 1904.
2. Дмитрієв В.В. Градоначальства Півдня України в XIX – на початку XX ст.: Автореф. канд. іст. наук: 07.00.01 / Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ, 2003.
3. Котова Н.О. Діяльність статистичних комітетів на Одещині у XIX – на початку XX століття: Дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2002.
4. Левченко Л.Л. Миколаївське і Севастопольське військово-губернаторство: Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Донецький національний університет. – Донецьк, 2003.
5. Маргулов А.Х. Урбанізаційні процеси в Донбасі у 1861-1917 рр.: Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Донецький національний університет. – Донецьк, 2005.
6. Марченко О.М. Міське самоврядування на Півдні України у другій половині XIX ст.: Дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Одеський державний університет ім. І. І. Мечникова. – О., 1997.
7. Надібська С.Б. Соціально-економічний розвиток міст Південної України в 1861-1900 рр. (за матеріалами Херсонської та Катеринославської губерній): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2005.
8. Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897 г. XIII. Екатеринославская губерния. – СПб., 1904.
9. Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897 г. XLI. Таврическая губерния. – СПб., 1904.

Константинова В. Н. Специфика этнического состава городского населения Херсонской губернии конца XIX в.

В статье анализируются материалы Первой всеобщей переписи населения, касающиеся этнического состава населения городов такой важной составляющей Российской империи как Херсонская губерния. Специальное внимание уделено подсчетам процентного представительства различных этнических групп в составе населения городов и уездов, соотношению женского и мужского населения в различных этнических группах, представленным в городах, конфессиональной принадлежности представителей различных языковых групп. Использование статистических источников дает возможность увидеть детальную, и в то же время целостную картину этнического состава населения городов губернии.

Ключевые слова: городское населения, этнос, статистика

Konstantinova V. M. Specific of Ethnicity of Urban Population of Kherson Province in the Late XIX Century
The materials of the First general population census, which concern to the ethnicity of urban population of such important component of the Russian Empire as Kherson Province, are analyzed in the article. It is especially attentively examined the percent of different ethnic groups in the province and cities, quantitative ratio of masculine and womanish urban population by the ethnic sign, information about the confessional belonging of native speakers of some languages in cities. The using of these numerical data representation gives the chance to see the detailed, and at the same time general and complete picture of ethnic composition of population of cities of the province.

Keywords: urban population, ethnicity, statistics

УДК 94(477)“1905/1908”:329

С. Г. Іваницька

“УКРАЇНСЬКИЙ ПРОЕКТ” У ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОЦІНКАХ П. Я. СТЕБНИЦЬКОГО (1905–1908)*

Метою статті є з'ясування особистого внеску видатного суспільного та політичного діяча, публіциста, керівника Петербурзької громади Української Демократично-Радикальної партії (УДРП) Петра Януаровича Стебницького (25.11.1862 – 14.03.1923) в інтерпретації та головні напрямки реалізації “українського проекту” (мовне питання, “шкільне питання”, колективні опозиційні заяви, українська парламентська громада, національна преса та книгодрукування) у контексті стратегії й тактики УДРП у роки першої російської революції.

Ключові слова: П.Я. Стебницький, Є.Х. Чикаленко, Петербурзька громада, Українська Демократично-Радикальна партія, перша російська революція 1905-1907 років, “український проект”, модерністична доба, “національне відродження”, неолібералізм, неонародництво.

“Український проект”, що був сформульований ще в середині XIX ст. (кирило-мефодіївці, старогромадовці, М.П. Драгоманов) та мав на меті створення модерної української нації, був позитивно, але не беззастережно, сприйнятий інтелектуалами та активістами новітньої фази національного руху. Більшість із них свідомо й наполегливо йшли все життя до обраної мети.

* Підготовка статті частково уможливлена завдяки дослідчій дотації Канадського інституту українських студій Альбертського університету (із Вічного фонду з українознавства ім. д-ра І. Іванцева й д-ра М. Мисько-Іванців) 2009 р.

Період першої російської революції 1905-1907 рр. для “українського проекту” як своєрідної альтернативи проекту “великої російської нації” виявився ключовим із точки зору трансформації фаз процесів націобудівництва. Саме він приніс українській за самоідентифікацію інтелігенції довгоочікувані здобутки – свободу друку й свободу громадських об’єднань, також остаточне організаційне оформлення та активізацію українських політичних партій.

Недостатньо вивченим, на наш погляд, залишається, насамперед, такий аспект реалізації “українського проекту”, як сприйняття його проблем та перспектив “людиною другого плану” в історії, розуміння глибинної суті подій видатними “культуреґерами” на ниві освіти й інтелектуалами в політиці, людьми, які багато речей розуміли глибше, ніж будь-хто, та не ждали слави, влади та регалій.

“Людина другого ряду” – це наукова метафора, що нині активно використовується в домені “інтелектуальної історії”: йдеться практично про будь-якого індивіда, не зафіксованому на історичному екрані “найкрупнішим планом”, до того, хто не відноситься до відомої номенклатури великих історичних особистостей, що грають головні ролі, і що заповнюють собою простір так званої Великої історії. Фігура “другого плану” – той, хто робить свою справу, перебуваючи в тіні геніїв; але “без них неможливо – ні в статисті, ні в історичній динаміці – уявити собі простір інтелектуального життя, пронизаний безліччю зв’язків і опосередкованих контактів” [1, с.104]. Зазначимо, що термін “людина другого плану” не має трактуватися в сенсі другорядності, меншовартості, не має принижувати статус чи внесок у загальну справу тих осіб, про яких піде мова.

Ця метафора прийнятна й у сфері політичної історії України, тим більше, що в біографіях багатьох українських політиків модерністичної доби “національного відродження” (1890-і – 1900-і роки) тісно переплелися “історія” і “політика”.

Метою статті є з’ясування інтерпретацій “українського проекту” та особистого внеску в його реалізацію видатним суспільно-політичним діячем, публіцистом, одним із керівників Петербурзької громади Української Демократично-Радикальної партії (УДРП) Петром Януаровичем Стебницьким (25.11.1862 – 14.03.1923) у контексті стратегії й тактики УДРП у роки першої російської революції. Історія УДРП, ідеологічні та тактичні засади її “українського проекту” детально відображені в публікаціях автора цієї статті [2; 3]. УДРП як партія парламентського типу, кадрова, напівлегальна, спиралась в організаційному плані на громадівські традиції українського національного руху, у теоретичному – на синтез ідей неолібералізму й неонародництва (М.П. Драгоманов, М.С. Грушевський), у політичному – орієнтувалась на еволюційний шлях реформування Російської імперії в конституційну федеративну державу з розвинутим громадянським суспільством, зуміла зайняти свою особливу нішу, пов’язану із процесом “національного будівництва”. Головними напрямками концентрації зусиль її діячів були: боротьба за легальний статус української мови у публічному житті (скасування указів 1863 та 1876 рр.), “шкільне питання” (українська мова навчання в початкових і середніх школах), “університетське питання” (кафедри українознавства), організація “Прогрес”, видання українського перекладу “Євангелія”, опікування новонародженою україномовною пресою, організація роботи видавництва.

Світла особистість П.Я. Стебницького привертає дедалі більше увагу українських авторів. Це – статті в енциклопедіях та довідкових виданнях [4-6], популярні нариси [7-8], роботи, де освітлюється внесок Стебницького в українську культуру, у національне будівництво 9-10], його праця у ВУАН [11], з’ясовуються інформаційні можливості епістолярної спадщини П.Я. Стебницького та інших українських діячів, зокрема, у плані двосторонніх контактів [12-17]. Деяка інформація про політичні погляди П.Я. Стебницького міститься в монографії В.В. Стрільця [18, с.11,22-23,35,39 та ін.].

Надзвичайно цінним джерелом для реконструкції світовідчуття та поглядів П.Я. Стебницького є його листування з Є.Х. Чикаленко з 1901 по 1922 рік, видане в зусиллях співробітників Інституту української археографії та джерелознавства НАНУ [19].

Нещодавно, в 2009 р. в видавництві “Темпора” з’явилися друком “Вибрані праці” П.Я. Стебницького, упорядковані І.М. Старовойтенко – ошатний том обсягом 632 сторінки, куди увійшли його праці 1910-х – 1920-х років – “Поміж двох революцій”, “Украинский вопрос” (робота, написана спільно з О.Г. Лотоцьким), “Украина в экономике России”, “Українська справа”, статті з періодики. Це свідчить про затребуваність та актуальність і публіцистичної спадщини Петра Януаровича, цього “золотого фонду” національної журналістики.

Прижиттєва інформація про Стебницького є досить обмеженою: довідкова стаття в газеті “Нова рада” із нагоди міністерського призначення [20], автобіографія (1919 р.) [21]. Не обминув Петра Януаровича своєю увагою й сумнозвісний С.М. Щоголев, згадавши у своїй фундаментальній праці про його участь у комісії Академії наук під головуванням академіка О.О. Шахматова з підготовки україномовного перекладу Євангелія; але, чомусь не зарахував, на відміну від О.Г. Лотоцького, О.О. Русова та М.А. Славінського, до “видних деятелей украинского движения” [22, с.153].

Перші посмертні згадки та спомини належали його найближчим товаришам та однодумцям [23-25]. З незмінною пошаною та теплотою про нього згадували в мемуарах Є.Х. Чикаленко [26-27], О.Г. Лотоцький [28], С.Ф. Русова [29], Д.І. Дорошенко [30].

Є.Х. Чикаленко вважав Стебницького надзвичайно розумною людиною, відзначав його самовідданість, безвідмовність, скромність, в “Споминах” писав про нього: “...один з найвидатніших і найвідданіших українських діячів, яких мені доводилося в своїм житті стрівати...Ним держалася громада, він в ній найбі-

льше працював" [26, с.238-239]. Трактуював як одного із найбільш видатних українських діячів, ставив поряд із В.П. Науменком та І.Л. Шрагом, Г.Г. Ротмистровим та М.Ф. Комаром [26, с.385,410].

Д.І. Дорошенко, який уперше побачив Стебницького на початку 1900-х років як визначного діяча старої Петербурзької громади, писав: "Це була людина зовсім відмінної вдачі, ніж Лотоцький: наскільки Лотоцький був повний життя, експансивний, веселий, настільки Стебницький був завжди замкнений в собі, задуманий, ніби чогось засмучений, – і літературний псевдонім, під яким він найчастіше писав, був "П. Смуток". Але на громадському полі вони прекрасно доповнювали один одного, і на них лежав головний тягар літературної й взагалі громадської української праці в Петербурзі" [30, с.81].

С.О. Єфремов, що був знайомий з Петром Януаровичем з 1896 р., торкаючись ролі української публіцистики 1890-х – 1900-х років, поставив ім'я П.Я. Стебницького як представника "літературного покоління 90-х", близького до М.С. Грушевського, поряд із іменами О.Г. Лотоцького (народ. 1870 р.) та Ф.П. Матушевського (народ. 1871 р.). "За часів національного присмерку, коли неволя посіла була все наше життя, вони боролися проти реакції так державної, як і громадської, силкуючись розвіяти тумани, що густо накривали українську справу. За часів широкого громадського руху вони виявляли завдання українства, ставили на чергу дня питання сучасності, і розв'язували їх відповідно до найкращих традицій та вимагав українського громадянства". Праці їхні, розкидані по журналах та газетах ("Л.-Н. Вістник", "Киевская старина", "Украинский вестник", "Украинская жизнь", "Громадська думка", "Рада" і т. ін.), і перед українською й перед російською публікою на повен зріст ставили українську справу й виховували наше громадянство на гаслах повного національного життя на Україні, творячи велику справу європеїзації українства та підведення під нього широких загальнолюдських основ" [31, с.539], – таку охарактеризував С.О. Єфремов творчу місію цього покоління.

Особистість Стебницького відзначалась неяскравою канвою біографії, демонстративно не публічністю (він завжди – "людина в тіні"), надзвичайною скромністю, аскетизмом, працьовитістю, толерантністю й водночас – твердістю переконань, принциповістю та сильною волею. В одному з листів Є.Х. Чикаленку знаходимо критичну самооцінку: "...по щирій правді й совісті скажу Вам, що тепер і в наших петербурзьких зібраннях – невеличких – почуваю себе не тільки не корисним, а навіть шкідливим чоловіком: вношу, звичайно, течію сумнівів, скептицизму, доброго та позитивного нічого поради не здатний, а у других добру думку чи замір збити можу...Бачу, що тепер, мабуть, краще мені сидіти в кутку, то, може, хоч якої індивідуальної роботи дам більше – писанини чи що. А гуртової – нехай мені дають ту частину, яка мені випаде, – зробилю, як по силі" [19, с.57].

П.Я. Стебницький, що належав за датою свого народження до покоління "людей 1880-х" (представниками якого в середовищі українських радикалів та демократів були Б.Д. Грінченко, М.А. Дмитрієв, Г.А. Коваленко, М.П. Левицький, М.А. Славінський, П.І. Чижевський, Є.Х. Чикаленко, С.П. Шелухін), у суспільне життя увійшов з деяким запізненням – в кінці 1890-х – початку 1900-х років, вже як зріла, сформована особистість. Саме тоді, як відзначав І. Лисяк-Рудницький, "до голосу приходять нове покоління інтелігенції, яке в порівнянні з своїми народницькими батьками було не тільки численніше, але й, дякуючи загальній зміні політичної атмосфери, більш сміливіше та ініціативніше. Те покоління видало плеяду талановитих діячів, що багатьом з них згодом судилося зіграти провідну роль у українській революції" [32, с.184].

Погляди П.Я. Стебницького сформувалися передусім під впливом ідей М.П. Драгоманова, щирим прихильником якого він був усе життя [33, с.33; 19, с.114]. Цікаво, що й у 1918 р., після проголошення самостійності Української Народної республіки, П.Я. Стебницький зі співчуттям відзначав, що "не дивно, що Драгоманов... не завершив своєї великої національної роботи ясно визначеним національно-політичним ідеалом, а обмежився федеративною програмою: як мислитель-реаліст, він добре бачив, що без національно-свідомих і культурно вихованих мас політична робота української громадськості повинна була тоді проводитися в такому напрямі, де б можна було опертися на співчуття, і допомогу інших складових частин російської держави" [34, с.220].

П.Я. Стебницький, родом із сім'ї священнослужителя на Київщині, після закінчення фізико-математичного факультету університету св. Володимира, улаштувався з березня 1889 р. на посаду службовця в Головному управлінні пошт і телеграфів у Петербурзі, згодом – з 1893-94 рр. став управителем канцелярії журналу "Вестник финансов, промышленности и торговли" та чиновником особливих доручень у міністерстві фінансів.

Суспільно-політична діяльність П.Я. Стебницького на початку 1900-х років розгорталась головним чином, у руслі Загальноукраїнської організації (1897-1904 рр.) [33, с.112]. В 1906-му році, у період максимальної активізації УДРП, у Петербурзі діяльність партії спрямовував саме він, разом з О.Г. Лотоцьким та М.А. Славінським. В 1908 – 1917 рр. був активним членом Товариства українських поступовців (ТУП). Вершиною його "кар'єри" можна вважати 1917-1918 рр. Належав до Української партії соціалістів-федералістів (УПСФ) – складкоємиці дореволюційної УДРП [35]. В 1917 р. був головою Української Національної Ради в Петрограді, комісаром у справах України при Тимчасовому уряді; за Гетьманату – заступником голови української мирової делегації в переговорах із Радянською Росією, членом Державного Сенату, міністром освіти в уряді Ф. Лизогуба.

Розглянемо діяльність П.Я. Стебницького за головними напрямками реалізації "українського проекту".

Мовне питання. "Шкільне питання", що трактувалось й українськими інтелектуалами, і урядом, перш за все як питання про мову навчання, набувало особливе значення в процесі "націобудівництва". Радикал-

демократи наполягали на заведенні української мови навчання в народних початкових школах та публічно наводили обґрунтовану систему доказів, що відсутність школи з рідною мовою є одним із головних перешкод на шляху культурно-економічного прогресу українського селянства, використовуючи, як трибуну різноманітні освітні товариства, органи земсько-міського самоврядування комітети по обговоренню потреб сільськогосподарської промисловості, різноманітні загальноросійські опозиційні громадські з'їзди. В 1905 р. П.Я. Стебницький, разом із членами Петербурзької громади Української демократичної партії (УДП) О.О. Русовим, О.Г. Лотоцьким, М.А. Славінським, С.Ф. Русовою і головою Старої громади й редактором журналу “Киевская старина” В.П. Науменком, був запрошений в якості експерта у спеціальну академічну комісію на чолі з академіком О.О. Шахматовим [29, с.189]. Внаслідок спільної роботи з'явилася “Записка Імператорської Академії наук про відміну утисків малоросійського друкованого слова” (СПб., 1905), негайно перекладена на українську мову й опублікована М.С. Грушевським в “Літературно-науковому віснику” (див.: “Меморіал Петербурзької АН у справі свободи української мови в Росії” і “Реферат комісії у справі знесення заборон українського друкованого слова” (т.30, С.164-174, 218-230; т.31, С.1-16).

Разом з іншими членами Петербурзької громади входив до складу комісії з питання про систему правопису української мови, створеної при АН під головуванням Ф.Є. Корша. У засіданні 6 січня 1907 р. П.Я. Стебницький в своїй доповіді довів, що оптимальної є фонетична система правопису, розроблена П.А. Кулішем (так звана “кулішівка”), а не насаджувана цензурою “ярижка”, що пропонувала строге “дотримання правил російського правопису” при публікації українськомовних текстів [36, с.6]. У своїй постанові комісія погодилася із запропонованими висновками. Надалі саме “кулішівкою” й почали друкуватися нові українські видання (деяка частина друкувалася нею й раніше).

Участь у “банкетній кампанії” та колективних опозиційних заявах. С.Ф. Русова згадує про “знамениті політичні з'їзди у Фінляндії” на початку революції, на яких неодноразово були присутні П.Я. Стебницький, О.О. Русов, О.Г. Лотоцький [29, с.188]. Разом з іншими лідерами українських демократів (Є.Х. Чикаленко як представник журналу “Київська старовина”, О.Г. Лотоцький, О.О. Русов) П.Я. Стебницький приймав участь у встановчому з'їзді Союзу письменників 5-8 квітня 1905 р. у Петербурзі [26, с.375]. Саме тут, у перервах між офіційними засіданнями, відбулося зближення лідерів українських демократів із представниками інших “недержавних” народів і була вироблена спільна резолюція з національного питання, запропонована з'їзду. У резолюції містилися вимоги національно-територіальної автономії й свободи національної культури. Але з'їзд відмовився взяти до уваги цей проект. Щоправда, незважаючи на це, резолюції з'їзду носили цілком радикальний і прогресивний характер, зокрема, вимогу національного самовизначення, заяви із приводу стану Фінляндії, з єврейського питання, про мову української преси.

Логічним продовженням контактів із лідерами “недержавних” народів була участь П.Я. Стебницького в ЦК Союзу автономістів-федералістів у Петербурзі (голова – проф. В.І. Вернадський, товариші голови О.М. Колюбакін і Л.І. Петражицький, скарбник К.П. Геллат, секретарі кн. В.Л. Геловані і Ю.І. Рубинштейн), разом із іншими представниками УДРП – О.О. Русовим та І.Л. Шрагом.

Думська громада. Незабаром після відкриття І Думи була створена українська парламентська громада, перші збори якої відбулося 1 травня 1906 р. П.Я. Стебницький, поряд зі своїми колегами по Петербурзькій громаді УДРП, надавав їй організаційно-технічну й інтелектуальну допомогу, входив до складу “законотворчої” комісії (разом з І.Л. Шрагом, А.Г. Вязловим, Є.Г. Шольпом, О.О. Русовим та О.Г. Лотоцьким). Остання працювала за двома напрямками: 1) вносила доповнення в думські законопроекти, що торкалися інтересів України; 2) розробляла власні законопроекти й надавала матеріали для депутатських виступів і запитів. Так були підготовлені законопроекти про національні права, про аграрну реформу, про сільськогосподарські страйки, про рідну мову в школі [28, ч.3, с.11].

Незабаром після розпуску Першої Думи лідер Полтавської громади УДРП Л.М. Жебунов виступив зі статтею “Що нам треба робити? (Лист українського демократа до своїх однодумців)”, у якій закликав радикал-демократів негайно зайнятися підготовкою до виборів у ІІ Думу, “виразно й відкрито” виступати під прапором УДРП і, не відмовляючись від блоків з іншими прогресивними силами, “залишатися все-таки українськими демократами й стояти повністю на ґрунті цієї програми й завжди з'ясувати її у всіх деталях, а не ховатися за ними”. П.Я. Стебницький, а також постійний кореспондент журналу “Рідний край” Т. Татарин підтримали передвиборчі настанови Л.М. Жебунова.

У Другій Думі вплив агітації радикальних демократів і одночасне загострення відносин українських селян-депутатів із трудовою групою внаслідок ігнорування останньою суто національних вимог спонукали до виходу українських депутатів із трудової фракції. Про це рішення вони оголосили в “Декларації по конституванню й у заяві із приводу виходу трудової фракції” від 24 травня 1907 р., авторами яких були П.Я. Стебницький, Ф.К. Вовк, П.І. Чижевський, В.М. Доманицький. Документ містив також розгорнуту програму з національного, аграрного й робітничого питань [26, с.423; 37, с.201-221]. Свої парламентські враження Петро Януарович виклав в серії статей “Під стелями Думи” (СПб., 1907).

Створення національної преси. Брав участь у друкованому органі української думської громади журналі “Украинский вестник”, що видавався в 1906 р. у Петербурзі за сприяння членів УДРП (офіційний редактор М.А. Славінський, фактичний – В.М. Доманицький). Так, у числі четвертому під псевдонімом “П.С.” була опублікована його стаття “Тарифное недоразумение” із приводу несправедливих митних тарифів на україномовні друковані видання з Галичини.

Друкувався в спеціальному органі думської громади газеті “Рідна справа (Вісті з Думи)”, яку знову редагував В.М. Доманицький та загальний наклад якої становив від 2000 до 3000 екземплярів. Поширювали газет у провінції радикал-демократи й близькі до них особи [37, с.221-222]. Після третьочервневого перевертоту видання припинило існування.

Щорічно вносив свій пай в тисячу карбованців на покриття дефіцитів щоденної газети “Рада”, основним меценатом якої був Є.Х. Чикаленко; звертався в листах до “національно свідомих українців” із закликами привертати передплатників, підтримувати єдину щоденну україномовну газету [27, с.37-38].

Українське книгодрукування. І в цій сфері П.Я. Стебницький також залишив видатний слід. Ще в “допартійний період” увіходив у комітет, що розпоряджався відсотками з капіталу В.Ф. Симиренка, призначеного на українські національно-культурні потреби [26, с.370].

Багаторічний скарбник та член правління “Благодійного товариства видання загальнокорисних і дешевих книг” (1898 – 1917 рр.), що діяло під патронатом Петербурзької громади. Розпочавши своє існування в темні й хмури для українства дні, воно довгий час було єдиною українською інституцією самого широкого значення, виконувало функцію української “Просвіти”, відзначав П.Я. Стебницький [38, с.63]. Товариство видавало й широко поширювало в народі науково-популярну літературу, книги для позашкільного освіти й інші видання, розраховані на підтримку в українському селянстві “вогника національної ідеї”, спираючись у своїй роботі на найбільш енергійні елементи місцевої інтелігенції, священників, селян [39, с.90]. За 1899 – 1908 рр. було видано 64 найменування книг тиражем 638733 екземплярів номінальною вартістю 41220 руб. Джерелами фінансування були прибутки від видань, членські внески та пожертви в розмірі 10000 крб. за 1899 – 1912 роки [40, с.68]. Найбільш масштабним проектом, у якому в складі редакційної колегії прийняв жваву участь і П.Я. Стебницький, було в 1906 р. повне видання “Кобзаря” за редакцією В.М. Доманицького накладом 10000 екземплярів, що швидко розійшлося. В 1907 р. з’явилося друге, стереотипне видання накладом 25000 екземплярів, в 1910 р. – третє, негайно арештоване цензурою (на щастя, головну частину тиражу вдалося врятувати, віддавши на конфіскацію тільки 50 екземплярів) [41, с.36-46].

Сприяв “Товариству ім. Т.Г. Шевченко для допомоги нужденним уродженцям південної Росії, що навчалися у вищих навчальних закладах Петербурга”. В 1907 р. на його кошти була заснована бібліотека українського студентського науково-просвітнього товариства при Петербурзькому університеті.

Політичні реформи в державі. Погляди П.Я. Стебницького на проблеми реформування Російської імперії найбільш виразно окреслені в статті “Краєві автономія України”, опублікованої в часописі УСДРП “Вільна Україна” (1906. – №1-2) під псевдонімом “Р. Смуток”. Централістичний лад народився в Росії разом з абсолютизмом, стверджував автор; і “історія Росії є власне історія державного великоросійського централізму”. Результатами його панування стали ствердження милітаризму в зовнішньополітичній і внутрішній сферах державного життя, трансформація адміністративного централізму у взаєминах недержавними народами імперії в “грубий і рішучий” великодержавний націоналізм, торжество бюрократизму й адміністративного свавілля, культурно-економічний занепад, відсутність до прав окремої як одиниці малозначної порівняно грандіозними масштабами імперії, підпорядкування освіти й науки імперським інтересам, зниження культурного рівня низки регіонів внаслідок русифікації, поява шовінізму й національної ворожнечі. Втім, у цьому останньому явищі, підкреслював П.Я. Стебницький, “ядро великоросійське” було менш винне, ніж власне самі державні провідники політики централізму. Таким чином, яскраво змальовано образ Росії як імперії, препаровано суть “російського централізму”. “Рідним дітям” режиму централізму на околицях став сепаратизм, дійсний або уявний.

З початком першої революції починається “період великої синтези”, коли до участі в державній роботі “влада” притягає “суспільство”, стверджував автор. Та, передбачав він, “якщо замість трьох старих китів російська держава заведе собі чотирьох молодих – у формі основних громадянських свобод, якщо навіть до них приєднається й п’ятий – народоправство, – то все ж не було б нічого дивного, якби вони залишилися плавати в старому, історичному океані централізму”. Лише із реалізацією, поряд із принципом конституціоналізму, принципів децентралізації, свободи особистості, суспільства і нації, “зникне із російського життя хвороба централізму і почнеться існування дійсної Росії” [42, с.27-32].

Таким чином, П.Я. Стебницький пропагував програму УДРП, базовану на принципах конституціоналізму, федералізму, свободи національно-культурного розвитку. Але трохи згодом, коли схлинула хвиля революційної ейфорії, в вересні 1907 р., писав, що все ж таки на довгі роки програмою-мінімум українського руху буде: “Сільська національна школа та всесословне земство, – от ті ази, з котрих нам тепер треба починати буквар української політики. Тоді, літ через п’ятдесят, можна буде “в первый раз по возобновлении” вимовити і слівце “автономія...” [19, с.58].

Діалог без самоцензури, “внутрішній погляд” двох видатних діячів УДРП на стан речей та перспективи реалізації “українського проекту” знаходимо саме в епістолярній спадщині Є.Х. Чикаленко та П.Я. Стебницького. За період із січня 1905 по жовтень 1906 рр. збереглися лише листи Є.Х. Чикаленка. Листи П.Я. Стебницького в революційний період датовані березнем – груднем 1907 р. Уважаємо потрібним проаналізувати також зміст листів за 1908 рік, що став моментом осмислення підсумків революції та вироблення нових програмових орієнтирів.

1. *“Партійне будівництво” та програмові дискусії в УДРП. Проблема єдності ліберально-демократичних сил.*

Скептично відносився до спроб УДРП повсякчасно редагувати свою програму, і в тому не був одиноким. У деякій мірі це було викликано тим, що УДРП увесь час свого існування знаходилась в пошуках – власної ідеологічної ідентичності, балансу своїх внутрішніх складників, компромісу з можливими спільниками “зліва” та “справа”. Лунали гострі закиди з боку як незалежних оглядачів, так і прихильників партії. Так, Б.Д. Грінченко, оцінюючи рішення жовтневого (1906 р.) з’їзду, що вніс деякі зміни до програми, різко критикував радикал-демократів за надмірний “академізм”, схильність до “марних теоретичних розмов”, “гру в програми” замість енергійної практичної діяльності. Він рішуче вимагав від партії відкинути апатію, що оволоділа нею після липневої кризи 1906 р. та перетворитися в “сильну партію діла” [Нова громада. – 1906. – №11. – С. 115-116]. Його молодший товариш, журналіст С.О. Єфремов у серпні 1907 р. закидав УДРП “невиразність” політичної лінії, коливання та схильність до опортунізму, надзвичайну “поміркованість та акуратність” [44, с.34-40].

У вересні 1907 р. УДРП скликала конференцію щодо тактики та платформи на виборах у Третю Думу. Мабуть, саме про результати цього обговорення Стебницький і запитав у Є.Х. Чикаленка у листі від 8 вересня, не без іронії коментуючи можливий хід дискусії: “Положим, я, грішний чоловік, думаю, що почали, як звичайно, з назви партії, та мабуть, так і не зкінчивши про це, перейшли до програми; ну, а програму і Бог велів ніколи не кінчать, бо вона ж, як і життя, мусить все мінятися відповідно обставинам та політичній погоді...” [19, с.56].

Як відомо, на той час діяли та конкурували між собою УДРП, УСДРП, “Спілка”, УНП та групи українських есерів. П.Я. Стебницький негативно оцінював розпорошеність українських політичних сил. У листі від 29 вересня 1907 р. писав, що “шкода в тім, що ми тепер розбились на стільки партій, скільки нас є; ні одна з тих партій не має певної назви, але кожна має особну програму, і через те нічого спільного вийти не може” [19, с.57]. У листі від 15 травня 1908 р. висловився взагалі афористично: “Для українця жити – то значить лягати і гризтися з земляками. Отже й ми живемо повним життям, користуючись для того клубом” [19, с.96]. Ішлося про конфлікт “батьків” та “дітей” в українському політичному клубі в Петербурзі, де Петро Януарович був членом Ради старійшин. Таким чином, у підсумку в багатьох питаннях партійної тактики солідаризувався з радикально налаштованими С.О. Єфремовим, Л.М. Жебуньовим, Б.Д. Грінченком. Останній у роботі “Тяжким шляхом” в 1906 р. писав, що “наше українське невміння єднатися, консолідуватися давно вже відомо...”

П.Я. Стебницький і надалі, в вересні 1908 р., констатує загальну кризу українського партійного життя, підсумовував: “...у нас через те нічого не вийшло з партій, що тепер для партійності не час, бо українців менше, ніж партій...І далі довго нічого не вийде, коли ми будемо обмежуватися своїм тісним, справді сектантським колом, варитись в власнім соку...” [19, с.114]. А нині “український рух” для широких верств стихійного українства (сільської інтелігенції, середніх міських верств, сільського пролетаріату) – це щось “партійне, сектантське”.

2. Коректування традиційних народницьких настроїв української політичної еліти щодо ідеалізації селянства.

Цей перелом у поглядах обох друзів на “демос” відбувся під час спостережень за перебігом виборів у Першу та Другу Думи (передусім на стадії висунання виборщиків), створення та роботи думських груп, селянських заколотів, аналізу реакції селянства на україномовну пресу та діяльність “Просвіт”. В листах одночасно звучали два мотиви: захоплення окремими яскравими, талановитими представниками із середовища селянських депутатів та загальне розчарування в “мужику”, якого так довго “на відстані” ідеалізували провідники “народницької” та “позитивістської” фаз “національного відродження”, усвідомлення тієї моральної та інтелектуальної дистанції, яка все ж таки існувала між “народом” та його потенційними “поводирями” [19, с.95,85]. “Українському руху бракує твердого, природного ґрунту, який дає лиш звичайне, обиходне життя в національних рамках. Для нашої інтелігенції ці рамки – все ще мундир, який вона надіває і скидає по потребі. Перестали б вони бути мундиром тільки тоді, коли під інтелігенцією виріс би ґрунт в образі національно свідомої маси....”, – розмірковував П.Я. Стебницький [19, с.85,95].

Імовірно, він усвідомлював неготовність політичного ліберально-демократичного проводу очолити народний рух. Як відлуння цих фаталістичних настроїв, отой крик болю зірветься в нього й через десятиліття – уже після спроби проголошення незалежності УНР, коли він, маючи на увазі централістичні та асиміляторські тенденції старого імперського режиму, з гіркотою напише про те, що “...знов відчувається стара злість і досада на сліпих, недотепних людей, що держали в свій час у руках долю країн і народів російської держави: як мало в свій час було треба, щоб задовольнити скромні бажання нашого громадянства! І яку б свідому та сильну своїм єднанням націю складав би тепер собою наш народ, коли в хоч останні півсотні літ він мав вільні умови для культурного розвитку: літературу, пресу, науку, національну школу! Без страху могло б тоді українське громадянство дивитись в-вічі всяким небезпекам всесвітніх розрухів, бо в свідомій себе нації знайшлись б сили, щоб подолати і внутрішні суперечності соціального ладу, і перейняти неприхильність та ворожнечу до української ідей міжнародні впливи...Так не сталося, – з жалем відзначав він, – бо вітер російської політики гнав нас іншим шляхом, прищеплюючи нашому народові національну свідомість на розвитком культури, а шаленою боротьбою проти неї, яка провадилась з допомогою всіх бичів та скорпіонів адміністративно-поліцейського апарату” [39, с.89].

3. Популізм українських політичних партій.

П.Я. Стебницький у листі до Є.Х. Чикаленка від 8 вересня 1907 р. попереджав про постійну потенційну загрозу відсутності контакту народу й інтелігенції, різновекторність їхніх інтересів – економічних та на-

ціональних. Був переконаний, що для селянства пріоритетним і буде питання про землю, інтелігенція ж вимушена на це реагувати, виставляти вимоги радикальної аграрної реформи в програми політичних партій. Нині діячі УДРП сподіваються, що українські кафедри в університетах, коли вони будуть-таки створені, мають готувати нову інтелігенцію... І знову виникне дилема: "...або не будуть розуміти одно одного, або знов же інтелігенції доведеться в свою програму вставити і "земельку" [19, с.57]. Припускав у політиці вимушений популізм, розумів його невідворотність у програмах українських партій, але навряд чи виправдовував його в глибині душі.

4. Потреба школи як першочергова.

Радикал-демократи ясно вбачали прямий взаємозв'язок потенціалу популярності новонародженої українськомовної преси й мови навчання в школі. Є.Х.Чикаленко в листі до Петра Януаровича від 16 квітня 1906 р., під час перших думських виборів, так виставляв пріоритети: спочатку – народна школа на рідній мові, центральний парламент та (логічно) реалізація принципів конституціоналізму, а далі, поступово – заведення політичної автономії в етнічних межах. Але не на "другий день" [19, с.44-45]. П.Я. Стебницький уповні солідаризувався із цією думкою. Без школи, без оволодіння народом грамотою, літературною мовою, нереалістичним є вимога й автономії, а про державну самостійність годі й мріяти, переконані були радикал-демократи.

5. Молода україномовна преса: "боротьба за існування".

П.Я. Стебницький в серпні 1907 р., після завершення першої революції, відзначаючи невиправний ідеалізм "безсмысленных мечтаний" українських ліберально налаштованих інтелектуалів про 25-мільйонний народ, наполегливо розвивав думку про потребу передусім популярного друкованого органу для широких верств, тобто малоформатних, популярних, доступних за ціною, тижневих видань, та народної школи рідною мовою. Був упевнений, що справу національної преси треба починати було з газет такого типу, як "Хлібороб" та "Рідна справа" (яка за півтора місяця існування набрала 1400 передплатників, переважно з селянства), "...і цю роботу розкласти згори свідомо на довгі роки, не захоплюючись одразу такими реформами, для підпори яких не маємо сили, не маємо ґрунту, не маємо оборонців, бо за все відповідає дрібненька купка безкрилої інтелігенції. Ця інтелігенція задовольнилась би місячником, а газета повинна була одразу зробитись органом села і селянства..." Висував пропозицію перенести "Раду" до Петербургу, змінивши її характер за прикладом "Рідної справи" [19, с.53-54]. Купка інтелігенції, на думку Стебницького, мала українську газету "лиш як об'єкт національної філантропії, а своє потребу задовольняє російською пресою..." [19, с.57]. Досвід революції переконав його в конечній потребі селянською, народної газети, бо – як писав він в вересні 1907 р.: "Коли есть засоби, то все добре, все дасть свою користь: і філантропічна газета для інтелігенції, і університетські кафедри для неї ж, і спеціальна газета для селянства. Але коли, за браком засобів, довелось би одкидати найменше важні справи, – то я б до останньої хвили держався зубами за селянську газету...Бо, – аргументував він, – з середніх класів інтелігенцію можна виховати і німецькою мовою, а з селянства – тільки своєю, поки ще само селянство тої своєї мови не позбулось...А не виховаєте інтелігенції з селянства, то воно Вам ціле століття, окрім земельки, нічого не буде розуміти..." [19, с.53-54]. Тобто, народна школа рідною мовою та преса рідною мовою – це був реальний шанс на рекрутування інтелігенції із селянства, гарантування засобів комунікації "еліти" та "демосу" в процесі формування модерної національної ідентичності.

6. Заснування кафедр українознавства в університетах.

В 1906-07 рр. мовне питання трансформувалось в проблему розвитку нації як громадського організму на підставі створеної в роки революції інфраструктури національного руху. Актуалізувалась проблема кафедр українознавства у вищій школі. Про це переконливо писав М.С. Грушевський. Кожен крок у цьому напрямку ретельно фіксувала радикал-демократична преса.

Стебницький же із приводу руху заснування кафедр українознавства був налаштований скептично та запитував у Чикаленка: "А як там ті кафедри? Чи есть на них, окрім професорів, ще й слухачі? От як слухачів не буде, – то це справді добра буде для Європи ілюстрація нашого руху в його останній стадії..." [19, с.57]. Те ж саме він повторював і в листі від 29 вересня 1907 р. [19, с.59].

7. Підсумки революції. Що далі?

Перша революція закінчилась. Але "культурницька", "організаційна" фаза "будівництва української нації" не була завершена. "Будителі нації" – інтелігенти різних соціально-політичних напрямків, осягли навіть в умовах автократичного режиму Російської імперії оволодіти владою культурною, створивши культурно-освітню та медійну інфраструктуру (пресу, "Просвіти", клуби) як базу для подальшого поступування політичного руху.

Стебницький, з усіх лідерів УДРП, мабуть, найбільше був розчарований підсумками революції щодо "українства". Відзначав, як причини хронічних невдач, "брак людей, сил, засобів..." [19, с.59], байдужість старшого громадянства до партійно-політичної діяльності [19, с.68,72]. З песимізмом дивився на перспективи Трьогої Думи. У листі до М.Ф. Біляшевського від 31 жовтня 1907 р. писав: "От тепер буде дума спокійна й слухняна – все рідні діти уряду, а пасинків і не чути буде...Українська громада міститиметься в одній особі І.В. Луцицького – вся національна фракція зі всіма партіями..." [17, с.39]; стверджував, що за третьогої Думи видання "Рідної справи" неможливе, "та нема про що і для кого її й видавати" [19, с.72]. В 1912 р., за його словами, "дурна і сліпа централістична політика доходила свого апогею" [39, с.93]. В 1914 р. у книзі "Украинский вопрос" зауважив, що "українська інтелігенція не почуває жодного оптимізму відносно найближчого майбутнього" [43, с.133].

Таким чином, думки П.Я. Стебницького із приводу реалізації “українського проекту”, висловлювані приватно, у листах, у деяких моментах відрізняються від більш оптимістичних по духу публіцистичних виступів та декларацій. Це природно для такої критично мислячої, незалежної особистості. Це – рефлексії інтелектуала в політиці. У той же час слід відзначити, що в деяких питаннях Петро Януарович непорушно відстоював як висхідні два традиційних пункти народницької програми 1860-х – 1880-х рр. – вільний розвиток української літератури та потребу народної україномовної школи. (До речі, “перевагу культурницького моменту національній роботі свідомого українства”, шлях просвітництва як єдино на той час можливий, ретроспективно виправдовував він і в 1918 р.) [34, с.220].

Після завершення революції та трансформації УДРП у ТУП (5 вересня 1908 р.) у всеукраїнське нелегальне політичне об’єднання громад України, Петербурга й Москви на платформі конституціоналізму й федералізму, в якому керівне ядро становили колишні радикал-демократи (Є.Х. Чикаленко, П.Я. Стебницький, С.О. Єфремов, Ф.П. Матушевський, В.М. Леонтович, Л.М. Жебуньов і ін.), програмовим є лист від 23 вересня 1908 р., де він радив своїм однодумцям “держатися драгомановської тактики”: спиратися в захисті економічних інтересів краю на земства та міське самоврядування, перетворити газету “Рада” на “широко-краєвий орган”, при одночасному обстоюванні нею національних домагань українства, “втягати в свої інтереси краю інтелігенцію, навіть чужу і зденационалізовану...” І тоді, передбачав Петро Януарович, “націоналізація краю насуне сама собою, непомітно, без спеціальних заходів...”. Для реалізації цієї лінії потрібна постать масштабу М.П. Драгоманова, міркував П.Я. Стебницький. Називав цей шлях “поширення програми” трудним, але неминучим, бо інакше “ми, наше українство – і його орган “Рада” – будемо нидіти, чахнути, поки всі не передохнемо як мухи під осінь, а тоді вже після нас знайдуться люде з ширшими поглядами і намацають певніший шлях для життя і національної роботи...” [19, с.114]. Так П.Я. Стебницький обґрунтовував ідею формування територіального, “південноросійського патріотизму”, поступового формування політичної (а не етнічної!) нації. Послідовна реалізація запропонованої лінії, за сприятливих обставин, дозволила б політичній силі, яка виникла на базі ТУП із березня по червень 1917 р. (а нею, як виявилось, стала спадкоємиця УДРП – Українська партія соціалістів-федералістів), стати ефективною та життєдайною “партією центра” в Національно-демократичній революції 1917-1918 рр., й тим самим сприяти консолідації конструктивних сил українського політичного соціуму, знайти “третій шлях” – синтезу соціально-економічних та національних потреб. “Так не сталося, бо вітер російської політики гнав нас іншим шляхом...”

Джерела та література

1. Репина Л.П. Биографический подход в интеллектуальной истории // Классика и классицизм в социогуманитарном знании. – М., 2009. – Доступно на сайті: ideashistory.org.ru/pdfs/19reпина.pdf. – Назва з екрана.
2. Чмир С.Г. (Іваницька С.Г.). Українська Демократично-Радикальна партія: організаційний устрій, чисельність, соціальний склад (1905-1908 рр.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Вип. 6. – Запоріжжя, 1999.
3. Іваницька С.Г. Проблеми формування модерної української нації в інтелектуальній спадщині українських радикал-демократів на початку ХХ століття // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2006. – Вип. ХХ.
4. Чмырь С.Г. (Іваницька С.Г.). Стебницький П.Я. // Политические партии России. Конец XIX – первая треть XX века: Энциклопедия. – М., 1996.
5. Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради: Біографічний довідник. – К., 1998.
6. Стебницький П.Я. // Українська журналістика в іменах / За ред. М.М. Романюка. – Львів, 1999. – Вип. 6.
7. Болабольшенко А.А. Три доли. Біографічні нариси. – К., 1999.
8. Болабольшенко А. Петро Стебницький // Київська старовина: Науковий історико-філологічний журнал. – 2005. – №3.
9. Солоіденко Г. Петро Стебницький – оборонець української книги та української мови // Бібліотечний вісник. – 2007. – №2.
10. Миронець Н., Старовойтенко І. Євген Чикаленко і Петро Стебницький на спільному шляху до національної ідеї // Є. Чикаленко і П. Стебницький. Листування. 1901-1922 роки. / Упорядкування: Н. Миронець, І. Старовойтенко., О. Степченко. – К., 2007.
11. Постійна комісія УАН – ВУАН для складання Біографічного словника діячів України. 1918-1933. Документи. Матеріали. Дослідження / Авт.-упор. С.М. Ляшко. – К., 2003.
12. Зубкова Н.М., Степченко О.П. Листування П.Я. Стебницького з С.О. Єфремовим як джерело з історії народного просвітництва в Україні початку ХХ ст. // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2005. – Вип. 10.
13. Миронець Н. З епістолярної спадщини громадсько-політичних діячів України (1917 р.). Листування Є.Х. Чикаленка з В.К. Винниченком та П.Я. Стебницьким // Український історичний журнал. – 1997. – №5-6.
14. Старовойтенко І.М. Листування Є.Х. Чикаленка з П.Я. Стебницьким як історичне джерело // Археографічний щорічник. – К.; Нью-Йорк, 2004. – Вип. 8/9.
15. Старовойтенко І.М. Епістолярна спадщина Євгена Чикаленка // Український історичний журнал. – 2007. – №1.
16. Старовойтенко І. Повний “Кобзар” Т. Шевченка (1907-1908 рр. видань) у листуванні П. Стебницького з Є. Чикаленком // Слово і час. – 2008. – №3.
17. Кузьменко Л. Листування В. Доманицького з П. Стебницьким як джерело вивчення його редакторської роботи з підготовки до друку повного видання “Кобзаря” Шевченка // На сайті: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzzpmv/2008_16/S270-288.pdf
18. Стрілець В.В. Українська Демократично-Радикальна партія: витоки, ідеологія, організація, діяльність (кінець ХІХ ст. – 1939 р.): Монографія. – К.: Вид.-поліграф. центр “Київський університет”, 2002. – 361 с.

19. Є. Чикаленко і П. Стебницький. Листування. 1901-1922 роки / Упорядкування: Н. Миронець, І. Старовойтенко., О. Степченко. – К.: Темпора, 2007. – 628 с.
20. Автобіографія П.Я. Стебницького, датована 1919 р. // Інститут рукопису НБУВ – Ф. 10. – №6426-6427.
21. Нові міністри: П.Я. Стебницький // Нова Рада. – 1918. – 26 (13) жовтня.
22. Щеголев С.Н. Украинское движение, как современный этап южнорусского сепаратизма. – К., 1912.
23. П.Я. Стебницький. 1862-1923. – К., 1926.
24. Лотоцький О. Пам'яті П.Я. Стебницького // Український вісник. – Прага – Подєбради, 1925. – Травень.
25. Сірополко С. Петро Стебницький, як книголюб // Українська книга. – 1937. – №7-8.
26. Чикаленко Є. Спогади (1861-1907). – Нью-Йорк, 1955.
27. Чикаленко Є. Щоденник (1907-1917) – Львів, 1931.
28. Лотоцький О. Сторінки минулого – Ч. 1-3. – Варшава, 1932-34.
29. Русова С.Ф. Мої спомини (1879-1915) // За сто літ. – 1928. – Кн. 3.
30. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1901-1914 роки). – К., 2007.
31. Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995.
32. Лисяк-Рудницький І. Інтелектуальні початки нової України // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: В 2 т. – Т. 1. – К., 1994.
33. Стебницький П. Україна и украинцы. – Пг., 1917.
34. Стебницький П. *Рец. на:* Ю.Охримович. Короткий нарис розвитку української національно-політичної думки в XIX ст. // Наше минуле. – 1918. – №2.
35. Чмырь С.Г. (Иваницкая С.Г.). Украинская партия социалистов-федералистов // Политические партии России. Конец XIX – первая треть XX века: Энциклопедия. – М., 1996.
36. Постанова про український правопис // Рідний край. – 1907. – №6. – 5 лютого.
37. Чмырь С.Г. (Иваницкая С.Г.). Украинская демократическо-радикальная партия: истоки, организация, программа, тактика (90-е гг. XIX в. – 1908 г.): Дис... канд. ист. наук: 07.00.02 / ИРИ РАН. – М., 1994.
38. Отчет "Благотворительного общества издания общепользных и дешевых книг" за 1908 г. – СПб., 1909.
39. Стебницький П. До історії українського руху // Наше минуле. – 1918. – №3.
40. П. Смуток. Петербургская "Просвіта" // Украинская жизнь. – 1913. – №5.
41. Стебницький П. "Кобзар" перед судом // Записки історично-філологічного відділу. – К., 1923. – Кн. 4.
42. П. Смуток. Краєва автономія України // Вільна Україна. – 1906. – №1-2.
43. [Лотоцький А.І., Стебницький П.Я.] Украинский вопрос. – М., 1914.
44. Єфремов С. Из общественной жизни на Украине. – М., 1916.

Иваницкая С. Г. "Украинский проект" в деятельности и оценках П. Я. Стебницкого (1905-1908)

Целью статьи является выяснение личного вклада выдающегося общественного и политического деятеля, публициста, руководителя Петербургского общества Украинской Демократическо-Радикальной партии (УДРП) Петра Януаровича Стебницкого (25.11.1862 – 14.03.1923) в интерпретации и главные направления реализации "украинского проекта" (языковой вопрос, "школьный вопрос", коллективные оппозиционные заявления, украинская парламентская группа, национальная пресса и книгопечатание) в контексте стратегии и тактики УДРП в годы первой российской революции.

Ключевые слова: П.Я. Стебницкий, Е.Х.Чикаленко, Петербургская громада, Украинская Демократическо-Радикальная партия, первая российская революция 1905-1907 лет, "украинский проект", модернистическая эпоха, "национальное возрождение", неолиберализм, неонародничество.

Ivanitska S. G. "Ukrainian project" is in activity and estimations of P. Ya. Stebnitskiy (1905-1908)

The purpose of the article is finding of the personal endowment of remarkable public and political figure, publicist, leader of Petersburg society of Ukrainian Democratic-radical parties (UDRP) of Peter Yanuarovich Stebnitskiy (25.11.1862 – 14.03.1923) in interpretations and main directions realization of the "Ukrainian project" (linguistic question, "school question", collective opposition statements, Ukrainian parliamentary group, national press and book-printing) in the context of strategy and tactic of UDRP of the first Russian revolution.

Keywords: P.Ya. Stebnitskiy, E.Kh.Chikalenko, Petersburg society, Ukrainian Democratic Radical party, first Russian revolution 1905-1907, "Ukrainian project", modern epoch, "national revival", new liberalism, new populism. УДК 94(477)

УДК

Я. В. Таравська

ПОГЛЯДИ АНДРІЯ ЖУКА НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ІСТОРІЮ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІДЕЇ САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ

У статті ставиться завдання прослідкувати становлення ідейно-політичних позицій Андрія Жука – одного з провідних діячів Української Центральної Ради, відомого політика, публіциста та науковця, на основі його праці "До історії української політичної думки перед (першою) світовою війною" та висвітлити його точку зору на історію українського самостійницького руху.

Ключові слова: Андрій Жук, український політикум, еміграція, українська політична думка, ідея самостійності.